

P. Buzogány Árpád

Néhány magyar közmondás bibliai párhuzama

Mindenki ismer közmondást, szólást, közhelyet, és sokan szívesen is használjuk, ugyanis azokkal szemléletesebbé tehetjük mondanivalónkat. Legtöbben jelentős számú közmondást tudunk, a műfaj jó ismerői több százat is. Minden közösségben a szellemi kincsek népszerű és hasznos, emiatt sűrűn használt rétegéhez tartoznak a közmondások. Már a tankönyveinkben is helyet kapnak. Ugyanakkor a régi korok embereit is jellemzik a ránk maradt ismert mondások.

Tekintve, hogy valamely általános érvényű megállapítást vagy tanácsot, elvet tartalmaznak röviden és közérthetően megfogalmazva, népszerű műfajnak számít nem csupán a beszélt nyelvben, hanem a szépirodalomban is.

Eredetüket, kialakulásukat ritka esetben tudjuk bizonyosan. A klasszikus nyelvek (görög, latin) közmondásait századokon keresztül bevették a tantervekbe is. Hasonló a helyzet a Biblia által a keresztény világban elterjedt tanácsokkal is: a bibliamagyarázatokban helyet kaptak, egy-egy ismert bibliai történet tanulságát fogalmazzák meg.

Am a tény, hogy valamelyik közmondás ismert valamelyik nyelvben,

nem jelenti azt, hogy ott alakult ki és onnan vették át más nép fiai, hiszen, éppen becsénél fogva, szinte közkincsnek számítottak századokon át. Szabadon kölcsönözték, használták más nyelvekből átvéve, közkeletűvé váltak. És az sem ritka, hogy egy-egy közmondás szinte szó szerint előfordul több nyelvben is – akár olyanokban is, amelyek például a nagy földrajzi távolság miatt nem kerültek kapcsolatba, kizárható a nyelvi-műveltségbeli kölcsönhatás. Vagyis ugyanazt a bölcsességet, tapasztalati tanulságot bárhol és bármely nyelven megfogalmazhatták.

A következőkben az ismertebb magyar közmondások közül néhány olyant olvashatunk, amelyeknek hasonló értelmű vagy szinte szóról szóra megegyező változata a Biblia szövegében is megtalálható. A magyar közmondás szövegét követi a bibliai hely megjelölése, aztán a jelentésének magyarázata, végül zárójelben utalás más magyar közmondásokra, netán szólásokra, melyek hasonló jelentésűek.

Jobb adni, mint kapni – (Apostolok cselekedetei 20,35) 1. jó érzés, ha az ember a magából másnak adhat, vagy másan segíthet 2. jobb helyzet, ha mi

segítünk máson, mintha mi magunk szorulnánk más segítségére (l. még: Adjon az isten sok irigyet s kevés szánót; Több irigyet, mint megszanót; Sok szánót s kevés bánót!)

Sok beszédnek sok az alja – (Péld 10,19, máshol is: Préd 5,2 és 6,11 vagy 10,11) fölösleges dolog sokat beszélni (alja – itt: hitványabb, értéktelen része) (l. Sok beszéd szegénység; Aki sokat beszél, keveset mond; Beszélni könnyű.)

Amilyen az anyja, olyan a leánya – (Ez 16,44) a gyerek elsősorban a szülőtől tanul, az ő példáját követi, tehát hozzá hasonlít, a szülőt ismerve következtetni lehet, hogy gyermeke milyen lesz (l. Nézd meg az anyját, vedd el a lányát; Az alma nem esik messze a fájától.)

Nézd meg az anyját, vedd el a lányát – (vö. bibliai: Amilyen az anya, olyan a lánya, Ez 16,44.) amilyen az anyja, olyan lesz a lánya is, felfogásában, viselkedésében, szorgalmában is, tehát feleséget úgy kell választani, hogy erre lehet számítani (l. Amilyen az anyja, olyan a leánya; Az alma nem esik messze a fájától.)

Ki mint vet, úgy arat – (bibliai eredetű: Amit az ember vet, azt is aratja, Gal 6,7, ill. Cicero latin nyelvű szólásából: Ut sementem feceris, ita metes = Ki mint vet, úgy arat.) ki ahogyan előre gondolkodik, tervez, aszerint ér el eredményt is (l. Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.)

Aki szelet vet, vihart arat – (vö. bibliai Hós 8,7: Mert szelet vetnek és vihart aratnak; lat. Ventum seminabunt ut turbinem metent) aki haraggal viszonul máshoz, az ne csodálkozzon, hogy vele szemben is úgy viselkednek (l. még: Amilyen a mosdó, olyan a tö-

rülköző; Amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten; Aki másnak vermet ás, maga esik belé; Kéz kezét mos; ill. Jótét/jótett helyébe jót várj.)

Aki másnak vermet ás, maga esik belé – (bibliai, Péld 26,27) aki másnak rosszat akar, éppen az kerül bajba (l. Aki szelet vet, vihart arat.)

A bajban ismerszik meg, ki a jó/igazi barát – (Sirák fia 6,8, vö. lat. szállóigével: In angustis amici apparent = Szükségben mutatkoznak meg a jó barátok, Petronius Arbiter: Satyricon 61.9.) a barátságok próbaköve a nehéz helyzet, a baj, és az az igazi barát, aki a bajban, nehézségben segít (l. Jobb egy jó barát száz rokonnál; Borbarát van, de bajbarát nincs; Szükségben ismered meg, ki az igazi barát.)

Nyugtával dicsérd a napot – (bibliai eredetű: Ne dicsekedjél a holnapi nappal; mert nem tudod, mit hoz a nap tereád, Péld 27:1, lat. Vespere laudari debet amoena dies = Este kell dicsérni a kellemes napot.) csak a végén derül ki, mi hogyan lesz, akkor lehetünk biztosak, hogy jól sikerült vmi., ezért nem jó előre örülni valaminek (l. Akkor mondjad, hogy hopp, amikor átugrottad a sáncot/árkot; Ne igyál előre a medve bőrére; A végén csattan az ostor; Minden jó, ha jó a vége.)

Öndicséret gyalázat – (Pál apostol korinthusiakhoz írt 2. levele 10,17, ill. vö. lat. Laus propria sordet = Az öndicséret büzlik.) nem jó, ha valaki saját magát dicséri, magasztalja: nem hiteles (vö. Cigány is/mindenki a maga lovát dicséri.)

Aki nem dolgozik, (az) ne is egyék! – (Pál ap, 2Thessz 3,10) a lusta ember még az ételét sem érdemli meg (l. Ki dolgozni nem szeret, nem érdemel kenyeret.)

Ki dolgozni nem szeret, nem érdemel kenyeret – (Pál apostol 2Thessz 3,10–12) szó szerint értendő megállapítás: aki nem dolgozik, az nem érdemli meg az ételét sem (l. Aki nem dolgozik, ne is egyék.)

Munka után édes a pihenés – (bibliai eredetű, ill. vö. lat. Dulcis a labore quies = A tisztességes munka nyugalmat ad, ill. Post laborem dulcis quies = Munka után édes a pihenés; Grata quies post exhaustum solet esse laborem = Az elvégzett munka után kedves szokott lenni a pihenés.) 1. aki dolgozik, az megérdemli a pihenést utána 2. a munka utáni megpihenés mindig jólesik (vö. lat. Acti iucundes labori = Az elvégzett munka kellemes, Cicero: De finibus bonorum et malorum.)

Utolsókból lesznek az elsők – (Lukács 13,30, Márk 10,31, Máté 19,30, 20,16, a szőlőmunkásokról való példabeszéd szerint Jézus hitt abban, hogy isten méltóképpen bánik mindenki-vel) 1. néha tréfás vigasztalás azoknak, akiket nem érdemük szerint értékelnek, vagy később vesznek sorra, mint következnenek: az igazság órájában a mellőzöttek helyükre kerülnek 2. (a helyzet hozta változásra vonatkozó megállapításként) akit megaláznak, akivel igaztalanul bánnak, az felmagasztaltatik, és aki első volt valamiben, az megaláztatatik (l. Egyszer fenn, egyszer lenni; Egyszer hopp, máskor kopp; Borúra derű; Ma rajtam, holnap rajtad; Ma nekem, holnap neked; Kiderül s beborul.)

Ember tervez, Isten végez – (bibliai eredetű: Az embernek az értelme terveli ki útját, de az Úr irányítja járását, Péld 16,9, lat. Homo proponit, Deus disponit, Kempis Thomas: Imitatio Christi) amit tervbe veszünk, az sok

esetben a körülmények miatt megghiúsul, megváltozhat, ill. terveink nem mind válnak valóra

Más szemében a szálkát észreveszi, a magáéban a gerendát nem látja/ Más szemében a szálkát észreveszi, a magáéban a gerendát feledi – (vö. Biblia, Újszövetség, Mt 7,3–5: Miért nézed pedig a szálkát, a mely a te atyádfia szemében van, a gerendát pedig, a mely a te szemedben van, nem veszed észre? Avagy mi módon mondhatod a te atyádfiának: Hadd vesse ki a szálkát a te szemedből; holott imé, a te szemedben gerenda van? stb.; ill. Luk 6,42, vö. még: lat. Festucam in alterius oculo vides, trabem in tuo non vides = Más szemében meglátod a szálkát, a magadéban a gerendát sem.) sokan saját magukat más mércével mérik, mint másokat, a kis hibát másnak felróják, a maguk nagyobb tévedését eltitkolják (l. Bagoly mondja a verébnek, nagyfejű.)

Hetedik napon az isten is megpihent – (a Teremtés könyve 2. fejezetére való utalás, 1Móz 2,2–3) a munka után meg kell pihenni, erre joga van az embernek (l. Munka után édes a pihenés.)

Ne ítélj, hogy ne ítéltes (irodalmi alak)/ Ne ítélj, hogy téged se ítéljenek meg – (bibliai példázatból, Máté 7,1) ne mondjunk elítélő véleményt semmiről, senkiről, mert mi magunk is kerülhetünk ugyanabba a helyzetbe

Jobb a jó szomszéd, mint a távoli (rossz) rokon – (vö. lat. Melior est vicinus iuxta, quam frater procul = Jobb a közeli szomszéd, mint a távoli testvér, ill. Biblia, Ószövetség, Péld 27,10: Jobb a közel való szomszéd a messze való atyafinál.) szó szerint értik: a szomszédra hamarabb rászorulunk, hamarabb várhatjuk tőle a segítséget, mint a rokontól

Aki keres, az kap – (Máté evangéliuma 7,7–8, a Hegyi beszéd részlete, ill. Lk 11,9–10) 1. kitartóan kell keresni, akkor sikerrel jár az ember (keresgélésben) 2. akinek szüksége van vmire, végül, ha nem is rögtön, hozzájut a megfelelő eszközhöz 3. (átv) aki megoldást keres, az sikerrel jár előbb-utóbb 4. erdei gyümölcs, gomba stb. gyűjtésekor sokszor öndicséretként elhangzó megállapítás

Mindenkinek megvan a maga keresztje (, még ha nincsen is kitéve) – (bibliai, ill. lat. Quisque suas sustinet cruce = Mindenkinek megvan a maga keresztje.) mindenkinek megvan a maga gondja, baja, még ha más nem is tudja, még ha nem is úgy tűnik (l. Minden háznak megvan a keresztje, csak nincsen kitéve; Mindenkinek megvan a maga baja; Mindenki tudja a maga baját; Mindenki maga tudja, hol szorít a cipő/csizma.)

Semmi sem lehetetlen – (vö. Biblia, Újszövetség, Lk 1,37: Mert az Istennél

semmi sem lehetetlen, ill. lat. Volenti nil impossibile = Annak, aki akar valamit, semmi sem lehetetlen.) 1. az emberi akarat, törekvés számára szinte nincsen is lehetetlen 2. az emberi számítás szerint kizárt helyzetek is bekövetkezhetnek (l. Mindent lehet, csak akarni kell.)

Aki megtér, üdvözülni – bibliainak tartott mondás, ami ilyen formában a szentírásban nem fordul elő; a babona szerint aki útjában visszafordul, annak nem lesz szerencséje, ezért a valamilyen oknál fogva visszaforduló személyek helyzetét a vallásos helyzet „átértelmezésével” magyarázzák, enyhítik: aki visszafordul, megfordul, az jól jár

Semmi (sincs) új a nap alatt – (Préd 1,9, a latin Nil novi sub sole szállóigéből, ill. l. Nihil novi sub coelo = Semmi sem új az ég alatt.) semmi nem történhet olyan, ami már valamikor meg ne történt volna.

Üzenet a múltból